

دانشگاه تبریز
دانشکده الهیات و علوم اسلامی
گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته فقه و حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی تطبیقی تغلیظ دیه بین مذاهب اسلامی

استاد راهنما

دکتر حیدر باقری اصل

استاد مشاور

دکتر محمود شیخ زاده

پژوهشگر

رضا خسروی

تیر ۹۱

اگر قابل تقدیم باشد

نثار شب‌های خاموش مادرم

سپاسگذاری

«من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً»

بر خود فرض می‌دانم تا از استاد فرید و فرزانه جناب آقای دکتر حیدر باقری اصل که زحمت پایان‌نامه را به دوش کشیدند قدر دانی نمایم.
و نیز به پاس تمامی الطاف و ارشاداتی که در طول دوران تحصیل برای اینجانب دریغ نورزیدند سپاسگذاری نمایم.
همچنین از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر شیخ زاده که زحمت مشاوره پایان‌نامه را متقبل شدند، کمال تشکر را دارم.

نام خانوادگی دانشجو: خسروی	نام: رضا
عنوان پایان نامه: بررسی تطبیقی تغلیظ دیه بین مذاهب اسلامی	
استاد راهنما: دکتر حیدر باقری اصل استاد مشاور: دکتر محمود شیخ زاده	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: فقه و حقوق اسلامی گرایش: فقه و حقوق اسلامی دانشگاه: تبریز	تعداد صفحه: ۹۴
تاریخ فارغ التحصیلی: تیر ۱۳۹۱	
کلید واژه ها: دیه، تغلیظ، ماه حرام، حرم، قتل، مذاهب	
<p>چکیده</p> <p>یکی از مسائل مورد احترام در زمان عرب پیش از اسلام، ماه‌های حرام و حرم مکه بوده است. زمانی که اسلام در این منطقه ظهور کرد به این دو رسم عرب صحنه گذاشت و قتل و خونریزی را در ماه‌های حرام و حرم مکه ممنوع و حرام اعلام نمود. و نیز علاوه بر این حرمت، برای کسی که این قداست را بشکند، یک سوم دیه کامل را وضع نمود. قانون مجازات اسلامی به پیروی از فقه امامیه، احترام به ماه‌های حرام را در ماده ۲۹۹ منعکس ساخت و تغلیظ دیه را برای مرتکبین وضع نمود. ولی این ماده در مورد کیفیات انواع قتل و نیز تسری یا عدم تسری این حکم نسبت به دیه جراحات ساکت است و حکمی را بیان نداشته است. تحقیق حاضر در صدد است، آرا و نظرات فقیهان مذاهب پنجگانه اسلامی را در مسئله تغلیظ دیه نسبت به ماه‌های حرام و نیز حرم مکه، با روش تطبیقی و استنباطی و شیوه اصول فقه بررسی نماید و موضع آنان را نسبت به تغلیظ دیه و عدم آن در ماه‌های حرام و حرم مکه اعلام نماید.</p>	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۲	بیان مسئله و اهمیت موضوع.....
۳	پیشینه تحقیق.....
۳	روشها و ابزارها.....
۴	سوالات تحقیق.....

فصل اول: کلیات

۶	۱.۱. گفتار اول: واژه شناسی.....
۶	۱.۱.۱. بررسی تطبیقی.....
۶	۱.۱.۱.۱. تاریخچه بررسی تطبیقی.....
۷	۲.۱.۱. مذهب.....
۷	۱.۲.۱.۱. مذهب جعفری.....
۸	۲.۲.۱.۱. مذهب حنفی.....
۸	۳.۲.۱.۱. مذهب مالکی.....
۸	۴.۲.۱.۱. مذهب شافعی.....
۹	۵.۲.۱.۱. مذهب حنبلی.....
۹	۶.۲.۱.۱. علت انحصار مذاهب در این چهار مذهب.....
۱۰	۳.۱.۱. تغلیظ.....
۱۰	۴.۱.۱. دیه.....
۱۱	۱.۴.۱.۱. دیه نزد عرب جاهلی.....
۱۱	۲.۴.۱.۱. تعریف دیه از منظر فقهای شیعه.....
۱۲	۳.۴.۱.۱. تعریف دیه از منظر دیگر مذاهب اسلامی.....
۱۳	۵.۱.۱. تغلیظ دیه.....
۱۴	۶.۱.۱. ماه های حرام.....
۱۴	۱.۶.۱.۱. محرم.....

- ۱۴.....۲.۶.۱.۱ رجب
- ۱۵.....۳.۶.۱.۱ ذوالقعدة
- ۱۵.....۴.۶.۱.۱ ذوالحجه
- ۱۵.....۷.۱.۱ حرم
- ۱۶.....۸.۱.۱ زمان و مکان
- ۱۷.....۹.۱.۱ هتک
- ۱۷.....۱۰.۱.۱ طرف
- ۱۷.....۱۱.۱.۱ جنایت
- ۱۸.....۲.۱ گفتار دوم: تاریخ شناسی بحث
- ۱۸.....۱.۲.۱ ماه‌های حرام نزد عرب جاهلی
- ۱۹.....۲.۲.۱ حرم مکه نزد عرب جاهلی
- ۲۰.....۳.۲.۱ تغلیظ ديه پیش از ظهور اسلام
- ۲۲.....۴.۲.۱ تغلیظ ديه در زمان پیامبر
- ۲۳.....۵.۲.۱ تغلیظ ديه در زمان خلفا
- ۲۴.....۶.۲.۱ تغلیظ ديه حکمی تاسیسی یا امضائی
- ۲۴.....۱.۶.۲.۱ حکم تاسیسی
- ۲۴.....۲.۶.۲.۱ حکم امضائی
- ۲۶.....۳.۱ گفتار سوم: دلایل تغلیظ ديه
- ۲۶.....۱.۳.۱ آیات قرآن پیرامون ماه‌های حرام
- ۲۶.....۱.۱.۳.۱ آیه ۱۹۱ سوره بقره
- ۲۶.....۲.۱.۳.۱ آیه ۱۹۴ سوره بقره
- ۲۶.....۳.۱.۳.۱ آیه ۲۱۷ سوره بقره
- ۲۷.....۴.۱.۳.۱ آیه ۲ سوره مائده
- ۲۷.....۵.۱.۳.۱ آیه ۹۷ سوره مائده
- ۲۷.....۶.۱.۳.۱ آیه ۵ سوره توبه
- ۲۸.....۷.۱.۳.۱ آیه ۳۶ سوره توبه
- ۲۸.....۲.۳.۱ آیات پیرامون حرم مکه
- ۲۸.....۱.۲.۳.۱ آیه ۱۲۵ سوره بقره

۲۸سوره بقره. آیه ۱۲۶
۲۹سوره ابراهیم. آیه ۳۵
۲۹سوره قصص. آیه ۵۷
۲۹سوره عنکبوت. آیه ۶۷
۳۰۴.۱ گفتار چهارم: ادله تغلیظ دیه
۳۰۱.۴.۱ دلایل موافقین تغلیظ دیه
۳۰۱.۱.۴.۱ دلایل اهل سنت برای تغلیظ دیه
۳۱۲.۱.۴.۱ دلایل شیعه برای تغلیظ دیه
۳۳۲.۴.۱ دلایل مخالفین تغلیظ دیه
۳۴۱.۲.۴.۱ دلایل مخالفین اهل سنت برای تغلیظ دیه
۳۵۲.۲.۴.۱ دلایل مخالفین تغلیظ دیه در مذهب شیعه

فصل دوم: تغلیظ دیه در حرم مکه

۳۷۱.۲ بررسی روایات
۳۷۱.۱.۲ روایت اول
۳۷۲.۱.۲ روایت دوم
۳۹۲.۲ حکم قتل در حرم مکه
۴۱۱.۲.۲ دلیل بروز این اختلاف نظر
۴۲۲.۲.۲ حکم تغلیظ دیه در حرم مکه از منظر اهل سنت
۴۳۳.۲.۲ تغلیظ دیه نسبت به سایر مشاهد مشرفه
۴۴۴.۲.۲ تغلیظ دیه نسبت به سایر مشاهد مشرفه از منظر اهل سنت
۴۵۳.۲ التجاء جانی به حرم
۴۵۱.۳.۲ قصاص جانی در حرم
۴۶۴.۲ اتحاد جرح و قتل در حرم
۴۶۱.۴.۲ جرح در حل و قتل در حرم
۴۶۲.۴.۲ رمی از داخل حرم
۴۷۳.۴.۲ رمی از داخل حل
۴۸۵.۲ تغلیظ دیه در حال احرام
۴۹۶.۲ صلاحیت محلی در ارتکاب جرم

فصل سوم: تغلیظ دیه در ماه‌های حرام

۵۲	۱.۳. بررسی روایات.....
۵۲	۱.۱.۳. روایت اول.....
۵۳	۲.۱.۳. روایت دوم.....
۵۳	۲.۳. تغلیظ دیه در ماه‌های حرام.....
۵۵	۱.۲.۳. تغلیظ دیه در ماه‌های حرام نزد مذاهب اهل سنت.....
۵۶	۳.۳. وقوع صدمه و فوت در ماه حرام.....
۵۷	۴.۳. تغلیظ دیه نسبت به قتل خطای محض.....
۶۰	۱.۴.۳. تغلیظ دیه در قتل خطای محض از منظر فقهای اهل سنت.....
۶۱	۵.۳. تغلیظ دیه در قتل توسط صغیر.....
۶۲	۶.۳. دیه کافر در ماه حرام و حرم مکه.....
۶۳	۷.۳. تغلیظ دیه نسبت به جنایت بر اعضا.....
۶۴	۱.۷.۳. تغلیظ دیه جراحات در فقه اهل سنت.....
۶۵	۸.۳. تغلیظ دیه نسبت به قتل اقارب.....
۶۶	۱.۸.۳. تغلیظ دیه نسبت به قتل اقارب در فقه اهل سنت.....
۶۷	۹.۳. اجتماع اسباب تغلیظ.....
۶۸	۱.۹.۳. حکم اجتماع اسباب تغلیظ از منظر فقهای اهل سنت.....
۶۹	۱۰.۳. ماهیت دیه اضافی.....
۷۱	۱.۱۰.۳. ماهیت دیه، تادیه خسارت یا مجازات.....
۷۲	۱۱.۳. تغلیظ دیه در صورت مصالحه.....
۷۳	۱۲.۳. مسئول پرداخت دیه مغلظ.....
۷۳	۱۳.۳. تغلیظ دیه در صورت قصاص.....
۷۵	۱۴.۳. جهل به حکم تغلیظ.....
۷۸	۱۵.۳. تغلیظ دیه در عصر حاضر.....
۸۱	۱۶.۳. دست‌یابی به فلسفه احکام.....
۸۳	۱.۱۶.۳. فلسفه تغلیظ دیه.....
۸۵	۱۷.۳. رویه قضائی.....
۸۷	نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....

مقدمه:

همیشه خداوند با فرستادن رسولان خود و وضع احکام و مقررات به وسیله ایشان مقدمات خوشبختی و رفاه و سعادت انسان را در دنیا فراهم ساخته و می خواهد که انسان ها با تمسک به قوانین الهی به سعادت اخروی که همان غایت خلق انسان است برسند.

دین اسلام نیز هدفی جز این ندارد و در این راستا دستورات الهی در قالب قوانین و احکام فقهی به وسیله مبعوث بر حقش حضرت محمد(ص) به مردم ابلاغ شده است. و چون همه چیز دایر مدار وجود و کرامت انسانی می چرخد و همه چیز به خاطر انسان خلق شده است، خداوند بعضی از مکان ها و زمان ها را به خاطر خود انسان دارای قداست و کرامت خاصی نسبت به دیگر امکانه و ازمنه دانسته است.

خداوند چهار ماه از دوازده ماه سال و نیز حرم مکه را مواضعی امن قرار داده تا انسانها در این مواضع به دور از هرگونه دغدغه و در کمال آسایش به امور خود رسیدگی کنند.

این حکم که از قرن ها پیش مورد قبول مردم جزیره العرب بود نیز با ظهور اسلام مورد تایید دین قرار گرفت و به آن جایگاه هیچ تعدی و تعرضی نشد.

حتی دین اسلام احکام خاصی برای منهدک این جایگاه قائل شد و برای جانی و قاتل در ماه حرام و حرم مکه حکم به تغلیظ دیه نمود.

بیان مساله و اهمیت موضوع:

از جمله مسائل مورد توجه حقوق اسلامی و مبتلابه جامعه دینی، مساله تغلیظ دیه است. در فلسفه پیدایش این مساله می توان گفت: وجود جنگ های فراوان و پی در پی بین قبایل عرب پیش از اسلام، مردم آن عصر را بر آن داشت تا ماه هایی از سال را حرام اعلام نموده تا مردم فارغ از جنگ و خونریزی به امرار معاش خود بپردازند. و نیز در مورد تاریخچه ماه های حرام گفته شده که این حرمت و حکم به زمان حضرت ابراهیم علیه السلام برمی گردد و و آن حضرت پس از بنای حرم مکه نیز آنرا مامن و جایگاه امن الهی معرفی کرد. اعراب جاهلی نیز برای حرم مکه قداست و حرمت خاصی را قائل بودند تا جائی که از هرگونه قتل و خونریزی در آن، مانند ماه های حرام خودداری می کردند.

حقوق اسلامی، این مساله را بعد از پیدایش اسلام مورد تایید قرار داد، و آن را به عنوان یک امر امضایی وارد شریعت کرد. به طوری که قرآن کریم به دفعات از جمله در آیات ۱۹۴ و ۲۱۷ سوره بقره و آیه ۵ سوره توبه، این موضوع را مورد تصریح قرار داده است. همچنین فقه امامیه و تمامی مذاهب اهل سنت به تاسی و تبعیت از حکم قرآن کریم، متعرض این مساله شده اند.

مذاهب اسلامی به این مسئله پرداخته و بعضی آن را تایید و بعضی آن را رد کرده اند و در این میان مسائل گوناگون و آراء مختلف را مورد مناقشه قرار داده اند.

قانون مجازات اسلامی، به تبعیت از فقه اسلام و حقوق امامیه، در ماده ۲۹۹ این مساله را بیان کرده و سیستم حقوقی قضایی را ملزم به اجرای آن کرده است.

این تحقیق بر آن است تا این مسئله را به طور تطبیقی از منظر فقه امامیه و مذاهب حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی که چهار مسلک و مذهب فقهی مهم اهل تسنن است و آن را مذاهب اربعه نامیده اند، مورد ارزیابی قرار داده و به سوالات موجود پاسخ فقهی حقوقی بدهد.

پیشینه تحقیق:

بحث از پیشینه و سابقه تحقیق کمک می کند تا به نواقصی که در این زمینه وجود داشته بهتر پی برد و در جهت رفع آنها کوشید.

در مورد بررسی تطبیقی تغلیظ دیه بین مذاهب اسلامی تا به حال تحقیق مستقلی صورت نگرفته است. و تنها به صورت کاملاً جسته و گریخته علماء فقه در کتب خود اشاره ای به این مسئله داشته اند.

روش ها و ابزار تحقیق:

در این تحقیق از دو روش اسنادی و کتابخانه ای استفاده می شود. در روش کتابخانه ای به کتاب های معتبر فقهی و حقوقی از فقها مذاهب اربعه اهل سنت و شیعه و حقوقدانان برجسته مراجعه می شود.

و در پی اظهار نظر مذاهب اسلامی تا آن جا که ممکن باشد نظر احسن را استخراج خواهیم کرد.

سوالات تحقیق

در این تحقیق، سوالاتی به شرح زیر مورد بررسی تطبیق قرار خواهد گرفت:

- (۱) عوامل تغلیظ دیه کدامند؟
- (۲) موضوع تغلیظ دیه امضائی است یا تاسیسی؟
- (۳) جایگاه تغلیظ دیه در زمان حضرت رسول اکرم(ص) چگونه بوده است؟
- (۴) نقش مقتضیات زمان و مکان در تغلیظ دیه چیست؟
- (۵) شمولیت تغلیظ دیه نسبت به جراحات چگونه است؟

فصل اول

کلیات

۱.۱. گفتار اول: واژه شناسی

۱.۱.۱. بررسی تطبیقی:

تطبیق در لغت به معنای گرفتن چیزی را و شامل گشتن آن، مقابله و موافق کردن دو یا چند چیز با یکدیگر، مقایسه کردن و کنار هم نهادن دو یا چند شیء یا موضوع جهت بررسی از نظر فنی، فکری، زیبایی و محتوای (دهخدا ۱۳۵۲ ج ۹، ص ۷۴۳)

در تحقیق یا بررسی تطبیقی به ملاک نیاز داریم. یعنی بین دو یا چند موضوع باید یک ملاکی برای بررسی توأم و تطبیقی وجود داشته باشد و از نظر منطقی بین دو امر که تغایر و تضاد تمام برقرار است را نمی‌توان مورد مطالعه و مقایسه تطبیقی قرار داد. ولی اگر بین دو امر تفاوت‌هایی وجود داشته باشد می‌توان شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را کشف کرد و مورد بررسی قرار داد. در مطالعه تطبیقی باید نقطه تماس وجود داشته باشد.

مطالعه و بررسی تطبیقی که ما در این پایان‌نامه به آن رسیدگی می‌کنیم، این است که آراء و نظرات مذاهب اسلامی در باب تغلیظ دیه را به بحث و بررسی تطبیقی گذاشته و نقاط مشترک و متفاوت این مذاهب را در این باب بدست بیاوریم. و حتی المقدور تا آنجائی که می‌توانیم از نظرات مختلف نتیجه‌گیری کرده و نظری که احسن است را انتخاب نماییم.

۱.۱.۱.۱. تاریخچه بررسی تطبیقی:

از دیرباز در تمامی مکاتب علمی و فقهی، علمای آن علم، نظرات دیگر مکاتب مرتبط را با مکتب خود به بررسی تطبیقی گذاشته‌اند و در حین بیان نظرات خود آراء آن مکتب مقابل را نیز ذکر کرده‌اند.

علم فقه که از ریشه‌دارترین علوم اسلامی است نیز از این قاعده مستثنی نیست چرا که شیخ طوسی در الخلاف و علامه حلی در تذکره الفقها همین دأب را داشته و نظرات دیگر مذاهب اسلامی را در حین بیان

نظر خود و مذهب تشیع بیان داشته‌اند. و نیز در عصر حاضر می‌توان به کتاب الفقه علی المذاهب الخمسه، نوشته جواد مغنیه اشاره داشت.

۲.۱.۱.۱. مذهب:

ذهب در لغت به معنی سیر و مرور و رفتن است و ما یذهب الشخص الیه یعنی آنچه شخص به سوی آن می‌رود. (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۳۹۴). ولی نزد مسلمانان اخصّ از دین است. (لنگرودی ۱۳۸۱، ج ۵، ص ۳۲۹۹).

و مذهب به پیروان گروهی خاص که ویژگی فقهی - اصولی دارد گفته می‌شود.

تفاوت مذهب با فرقه این است که فرقه دارای ویژگی کلامی - عقیدتی است ولی مذهب دارای ویژگی

فقهی - اصولی (اصول فقه) است. (صابری ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۲۳).

مذاهب اسلامی:

معمولاً در تقسیم‌بندی مذاهب اسلامی، از پنج مذهب اصلی نام می‌برند.

۱- جعفری

۲- حنفی

۳- مالکی

۴- شافعی

۵- حنبلی

۱.۲.۱.۱. مذهب جعفری:

به پیروان دوزاده امام منسوب پس از پیامبر(ص)، شیعه اثنی عشری گفته می‌شود که به دلیل تأثیر

بسیار زیاد امام جعفر صادق (ع) بر روی فقه شیعه، این مذهب را با عنوان جعفری می‌شناسند.

از بین مذاهب پنجگانه، تنها مذهب جعفری از پیروان اهل سنت نیست و چهار مذهب دیگر از پیروان اعتقادی اهل سنت هستند. که به ترتیب قدمت به معرفی آنها می‌پردازیم.

۲.۲.۱.۱. مذهب حنفی:

قدیمی‌ترین مذاهب چهارگانه، مذهب حنفی است. این مذهب را ابوحنیفه نعمان کوفی بنا نهاد. ابوحنیفه در سال ۸۰ هجری به دنیا آمد و در سال ۱۵۰ در بغداد وفات یافت. این مذهب در بغداد موطن ابوحنیفه به وجود آمد و سپس به دیگر مناطق سرایت کرد. اصحاب این مذهب را به این واسطه که حدیث کمتر می‌دانستند و کمتر به کار می‌بردند و بیشتر به قیاس استناد می‌کردند به نام «اهل رأی» می‌خواندند. (خراسانی، ۱۴۱۷، ج ۳، ص ۶۵۵).

۳.۲.۱.۱. مذهب مالکی:

این مذهب را مالک بن انس اصبحی بنیان نهاد. مالک در سال ۹۳ هـ تولد یافته و در سال ۱۷۹ هـ درگذشته است. مالک علاوه بر مدارک استنباطی که دیگران هم آن را معتبر می‌دانند، ملاک دیگری را برای استنباط احکام به کار می‌برد که عبارتست از «عمل اهل مدینه». مذهب مالکی در مدینه موطن مالک پدیدار شد و از آن پس در حجاز و سایر بلاد انتشار یافت. اصحاب مالکی را اهل حدیث می‌خوانند (همان)

۴.۲.۱.۱. مذهب شافعی:

مذهب شافعی را محمدبن ادریس شافعی قرشی بنیان نهاد. شافعی در سال ۱۵۰ هـ در غزه متولد گشته و در سال ۲۰۴ در مصر وفات یافت. اصحاب شافعی را اهل حدیث گویند. شافعی از مالک، دانش را فرا گرفت پس از آن خود مذهبی خاص پدید آورد و مستقل شد. شافعی پس از مالک به عراق رفت و با اصحاب

ابوحنیفه ملاقات کرد و از آنان دانش فرا گرفته و طریقه اهل حجاز را با طریقه اهل عراق ممزوج ساخت و خود مذهبی مستقل آفرید. (همان، ص ۵۷۳).

۵.۲.۱.۱. مذهب حنبلی:

این مذهب را احمد بن حنبل شیبانی بنا نهاد. احمد در سال ۱۶۴ هـ در بغداد متولد شد و در سال ۲۴۱ در همانجا وفات یافت. مذهب حنبلی در بغداد به وجود آمد و به سایر بلاد تسری یافت اما شیوع آن مانند دیگر مذاهب نبود. و دلیل این کم بودن را دوری از اجتهای احمد و استفاده از روایات و اخبار و ملاحظات آنها با یکدیگر و اصالت و رسوخی که نسبت به روایات داشت، می‌دانند (همان، ص ۶۸۴).

۶.۲.۱.۱. علت انحصار مذاهب در این چهار مذهب:

در مورد اینکه چرا مذاهب اهل سنت منحصر در این چهار مذهب گفته‌اند اینگونه نقل شده است که :
علماء اهل سنت در زمان خلافت عباسی چون دیدند، مذاهب فقهی مشقت و آراء در احکام فرعی مختلف و اهواء فقیهان متفرق گشته به طوری که ضبط آنها از حیث امکان خارج شده چه هر یک از صحابه و تابعان و اتباع اینان را تا آن عصر مذهبی مستقل و رأی و اعتقادی منفرد در مسائل شرعی فرعیه پدید آمده و ناگزیر باید آنها را تقلیل دهند و برخی را به تحلیل برند پس بر آن شدند تا بعضی از آن مذاهب را برگزینند و عمل به آنها را مورد اتفاق قرار دهند. پس رؤسا و عقلاء ایشان را کلمه متفق گردید که از اصحاب هر مذهبی هزاره هزار درهم و دینار بگیرند و بقاء آن مذهب را بپذیرند.

پس حنفی و مالکی و شافعی و حنبلی که از لحاظ عدّه بسیار و از لحاظ عدّه آماده بودند تا خواسته حاکم را برآورده سازند، مالی را که می‌خواستند پرداختند و مذهب خود را به رسمیت اعلام کردند. (همان، ص ۶۴۷)

و از شیعه هم که در آن زمان در قلت به سر می‌برد، سید مرتضی که زعامت شیعه را برعهده داشت هر چه در تحصیل پول کوشش کرد نتوانست آن پول را فراهم کند.

از این رو عمل بر احکام چهار مذهب، مورد قبول و اجماع گردید و جواز پیروی مسلمین بر آن چهار مذهب انحصار یافت. لذا اهل سنت، اجتهاد در مذهب را جایز می‌دانند و اجتهاد از مذهب را اجازه نمی‌دهند. و حتی تلفیق نظر صاحبان مذاهب را نمی‌پذیرند و در این قرون متمادی فقط محی‌الدین ابن عربی و فخر رازی با این اجماع به مخالفت برخاسته و از مذاهب مختلف احکام گوناگونی را برداشت کرده و بر طبق آن عمل نموده‌اند. (همان، ص ۶۴۸).

۳.۱.۱. تغلیظ:

الغلظ ضد رقت در خلق و طبع و فعل و به معنای شدت و سختی و سنگینی در هر کاری گفته می‌شود و تغلیظ الیمین یعنی تشدید در قسم خوردن (ابن منظور ۱۴۱۴، ج ۷ ص ۴۴۹) و (واسطی ۱۴۱۴، ج ۱۰ ص ۴۷۸) و در فرهنگ فارسی به معنای درشت کردن، ستر کردن و نیز سخت کردن چیزی برای کسی آمده است (دهخدا، ۱۳۵۲، ج ۹، ص ۷۹۳).

۴.۱.۱. دیه:

الدیه، حق القتیل، در اصل بوده است: ودیتة ویداً و جمع آن دیات است و حرف هاء جایگزین واو شده است که این در زبان عربی مرسوم است. و در حدیث آمده است: «إن أحبوا قادوا و إن أحبوا وادوا: یعنی اگر دوست را قصاص کنند و اگر خواستند دیه بگیرند» (ابن منظور ۱۴۱۴، ج ۱۵ ص ۳۸۴).

و در المصباح المنیر آمده است: ودی القاتلُ القتیلُ، إذا أعطی ولیّه مال الذی هو بدل النفس. یعنی قاتل مقتول را دیه داد، هرگاه ولی به جای جان مقتول مالی را دریافت کند. (فیومی، بی تا، ج ۲، ص ۶۵۴).

در فرهنگ فارسی دیه اینگونه تعریف شده است: خون بها، غرامتی که تبهکار به خانواده مجنی علیه می‌پردازد و عوام پول خون نیز می‌گویند. (دهخدا، ۱۴۱۴، ج ۹، ص ۷۹۳).

و نیز دیه یا خون بها مالی است که بزهکار متجاوز به جسم و جان کسی که مهدور الدم نیست، شرعاً باید بپردازد (لنگرودی ۱۳۸۱، ج ۳، ص ۱۹۹۶).